

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K . U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLE TEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXVI

Sa. 276

Ağustos 2012

ANKARA - 2012

TÜRKİYE SELÇUKLULARI ŞEHZADE VE SULTANLAR MUALLİMİ MECDÜDDİN İŞHAK*

MEHMET ALİ HACIGÖKMEN*

Türk tarihinde hükümdarlara ve hükümdar ailesinin fertlerine muallimlik yapan birçok tanınmış bilge kişiler vardır. Göktürklerde Tonyukuk, Selçuklularda Danişmend Ali Taylu, Sultan Sancar zamanında Danişmend Burhan, Türkiye Selçukluları zamanında da Mecdüddin İshak bunun en güzel örnekleridir. Bu kişiler sultanlara ve meliklere hem danışmanlık, hem de hocalık yapmışlardır. Oğuz Türkleri bu göreve atabey demiştir¹. Oğuz geleneklerine bağlı olan Selçuklular eski bir gelenek veya müesseseyi devam ettirmiş görünüyorlar². Atabey, Türkçe'de "baba, dede" anlamına gelen "ata" ve "beğ" kelimelerin birleşmesinden oluşmaktadır³. Türkistan'da "atalık", Orhun abidelerinde geçen "atı", "atası" kelimeleri ile aynı olduğu da ileri sürülmektedir⁴. Bu çalışmada II. Kılıçarslan döneminden itibaren Selçuklu Sultanına danışmanlık, muallimlik yapan, Selçuklu devletinin siyasetine yön veren, meliklere atabeylik yapan Mecdüddin İshak'ın hayatını anlatmaya geçebiliriz.

Mecdüddin İshak'ın doğumu, çocukluğu ve tahsil hayatı hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Çok iyi bir eğitim aldığını onun veya babasının Malatya'ya gelip yerleştiklerini söylememiz mümkündür. Çünkü Mecdüddin İshak'ın oğlu olan Sadreddin Konevi, amcasının ismini *İsmail bin Muhammed bin Yusuf bin Ali Endülüst*⁵ olarak yazmaktadır. Bu bilgiye göre

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/TÜRKİYE.

¹ Çoşkun Alptekin, "Atabey" *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 38.

² Alptekin, "Atabeg", 38-40; R.Turan, *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması (Vezir ve Divan)*, İstanbul 1995, s. 63.

³ F. Köprülü, "Ata", *İA*, I, İstanbul 1978, s. 712-718; C. Alptekin, "Atabeg" *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 38; G. Doerfer, *Türkische und Mongolische Element im Neupersischen* c II, Wiesbaden, 1963, s. 2-8; Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinde Atabeglik Müessesesi" *Prof. Dr. İsmail Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 483.

⁴ N.N. Kozmin "Orhun Abidelerinin Muharri "Atı" Lakaplı Yollug Tekin ve Sınıfı Mensubuyeti" *İ.Ü., Türkiyat Mecmuası*, V., (1936), s. 398; Uyumaz, "Atabeglik Müessesesi" s. 483.

⁵ Katip Çelebi, *Kesfu'z-Zunûn*, İstanbul, 1956, I, s. 120; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, I/730; İric Afşar, "Fihrist Kütüphane-i Sadreddin Konevi", *Tahkikât-ı İslâmi*, Sa. 1-2, Tahran, 1996, s. 477-502; Mikail Bayram, "Sadruddin Konevi Kütüphanesi ve Kitapları", *Marife*, Sa. 2, Konya, 2001, s. 179-186.

Mecdüddin İshak kardeşi ile beraber Endülüs'ten Malatya'ya göçmüş olsa gerektir. *İbnü'l Arabi* ile yakınlıkları hatta dostluktan öte olan kardeşliğini Endülüs'e dayandırabiliriz. Hakikaten İspanya'da bu dönemde rekonkistan⁶ sebebiyle Müslümanlar İslam dünyasına göç etmekteydiler. 1171 tarihlerinde de Endülüste Franklar ile Müslüman kuvvetleri arasında savaşlar nedeniyle Afrika'ya göçler olmaktaydı⁷. Bu tarihte İslam dünyasının güçlü devletleri arasında Eyyubiler ile II. Kılıçarslan'ın başında bulunduğu Türkiye Selçuklu devleti gelmekteydi. Bizans'a karşı kazanılan Miryokefalon savaşından sonra Malatya'da Danişmendlilerin elinden alınmıştı. Mecdüddin İshak'ında II. Kılıçarslan'ın hizmetine bu dönemde girmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

Mecdüddin İshak'ın babası *Muhammed*, onun babası *Yusuf*, onun babası *Ali*'dir⁸. Oğlu Selçuklu devrinin büyük âlimi *Sadrüddin Konevî*'dir. Mecdüddin İshak babasının adını oğluna verdiği anlaşılmaktadır. *Mecdüddin İshak*'ın bir sultan cariyesi ile evli olduğu menkıbelerde yer almaktadır⁹. Selçuklu Sultanlarına, özellikle I. Gıyaseddin'e yakınlığı göz önünde bulundurulursa¹⁰, bu rivayetin doğru olabileceği kanaatine varılabilir. Muhtemelen I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahtını kardeşine bırakıp İstanbul'a gittiğinde, bir ara Şam'a yerleşmişken (1196) Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci defa tahta geçtiği sırada, 601 (1204) yılında yeniden Anadolu'ya gelmiş, talebesi olan bu Sultanın iltifat ve ihsanına nâil olmuştur. *Konevî*'nin annesini de bu dönemde nikahına almış olmalıdır. Sahih Ahmed Dede, "*Mecmuatü't-tevârihi'l-Mevleviyye*" adlı eserinde Konevî'nin annesinin adını *Güher Hatun* olarak kaydetmektedir¹¹.

⁶ Hristiyan teolojisine dayanan bir siyaset felsefesidir. Özel manâsı Avrupa'dan Müslümanları atmak, geniş anlamda "kadim Hristiyan coğrafyasından" Müslümanları çıkarmaktır. Rekonkista Osmanlı İmparatorluğu'na "şark meselesi" olarak uygulandı ve "Türklerin Avrupa'dan atılması" anlamına da gelmektedir.

⁷ 1171 yıllarda Endülüste Franklar ile Müslüman kuvvetleri arasında savaşlar nedeniyle Afrika'ya göçler olmaktaydı. Bkz. *İbnü'l-Esir, el-Kamil fi'l-Tarih* XI, (çev. Ahmet Ağırakça-A. Kerim Özyayın), İstanbul 1987, s. 330-341.

⁸ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-alaiyye fi'l-umuri'l-Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N. Lugal) Ankara 1957, s.613; *El-Evâmirü'l-alaiyye fi'l-umuri'l-Alaiyye (Selçuk-nâme)*, (çev. M. Öztürk), I-, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1996, s. 140; O.Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1999, s. 298.

⁹ Musa Sadri, *Sadru'd-Din Konevî Menakıp-nâmesi*, Es'ad Ef. Ktb. nr. 1753, yp. 1b.

¹⁰ Turan, *a.g.e.*, s.288; *İbn Bibi*, T., s. 613; tr., I, 140; S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, Ankara 1997, s.19,97.

¹¹ *A.g.e.*, Nşr. Cem Zorlu, Konya 1992, s.70; Turan, *a.g.e.*, s. 298.

Mecdüddin İshak'ın Selçuklu Hizmetine Girmesi ve Görevleri

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şehzadeligi ve ilk saltanatı döneminde (1292-1296) onu sultanın yanında görüyoruz. Bunu Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Mecdüddin İshak'a yazdığı şiirlerden ve İbn Bibi'nin ifadelerinden öğreniyoruz¹². Büyük bir ihtimalle II. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı almasından sonra (1178)¹³ Selçuklu Sultanının hizmetine girdiği, küçük oğlu I. Gıyaseddin'i Uluborlu'ya Melik olarak atayınca¹⁴, Mecdüddin İshak'ı da oğlunun yanına eğitimi için göndermiş olduğunu düşünebiliriz.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i kardeşi Rükneddin Süleyman Şah tarafından başkent Konya'da muhasara altına alınıp ülkeyi terke mecbur edilince, Mecdüddin İshak da onunla birlikte, Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştır. Sultan Keykavus Konya'dan ayrılıp, Halep, Diyarbakır, Harput üzerinden Trabzon'a oradan da deniz yoluyla İstanbul'a gider¹⁵. Fakat Mecdüddin İshak'ın Şam'a gittiği anlaşılmaktadır¹⁶.

Rükneddin Süleymanşah'ın saltanatı sona erdiğinde, Selçuklu devleti artık topraklarını Erzurum'a kadar genişletmiştir. İstanbul'da sürgün hayatı yaşayan I. Gıyaseddin Keyhüsrev Uc Türkmenlerinin yardımıyla Konya'yı zapt edip yeniden tahta oturacaktır. Sultan I. Gıyaseddin'in yaptığı ilk iş hocası Mecdüddin İshak'a manzum Farsça bir mektup yazmak olacaktır. Sultan bu mektubunda hocası Şeyh Mecdüddin İshak'a sadık dost demektedir. Sultan bu mektubunda ona şöyle hitap etmektedir¹⁷:

"Dünyanın biricigi İslâmın dayanağı, dinin ulusu olan İshak"

"Aziz ve sadık dost meleklerin canı gibi herkese gerekli olan"

"Zâlim feleğin elinden neler çektiğimi yazarsam kalemimim ucundaki mükekkep kan olur...."

¹² İbn Bibi, s.35; trc., I, s. 45, 111.

¹³ Michel le Syren, *Cronique de Michel le Syrien*, III, (Fr. Çev. J. B. Chabot,) Paris 1905, *Ebu'l Ferec Tarihi*, (çev. Ö.R. Doğrul) II, Ank. 1950, s. 424; Anonim Selçukname, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, III, (yay. ve çev. F.N. Uzluk) Ankara, 1952, s.25; S. Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi (Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176))*, II., Çorum 2003, s. 198; T. Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev*, Ankara 1997, s. 47.

¹⁴ Ebu'l Ferec II., s. 463; İbn Bibi, s. 25, trc., I, s. 45; Turan, *a.g.e.*, s. 237.

¹⁵ İbn Bibi, s. 37-58, trc., I., s. 56-76; İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb min Tarihi Haleb*, III, (nşr. Sâmî ed-Dehan, III, Dumaşk 1951, s. 159; İbnü Vasil, *Müferriü'l-kürub fi Ahbari benî Eyyub* (Nşr. Cemaleddin eş-Seyyal) IV, Kahire 1953, s. 166; Baykara, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁶ İbn Bibi, s. 25, trc. I., s. 45.

¹⁷ İbn Bibi, s. 91; trc. I, s. 111-113.

Gıyaseddin Keyhüsrev, aşağıda detaylı anlatılacağı gibi Mecdüddin İshak'ı oğlu İzzeddin'in atabeyi yapacaktır. Sultan onu aynı zamanda devletin yapılandırma işinde kullanacak Abbasi halifesine elçi olarak gönderecektir. Şimdi bu konuları görelim:

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Devleti Yapılandırmasında Mecdüddin İshak'ın Rolü

Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatında Selçuklu devletini yapılandırma işine giriştiğini¹⁸, bu yapılandırma işinde Şeyh Mecdüddin İshak'ı da yanında görmek istediğini biliyoruz. Bunun için Sultan, Şeyh Mecdüddin İshak'ın, Şam'dan hemen Konya'ya gelmesini onun ifadesiyle "başında çamur dahi olsa" yanında yıkamasını istemiştir. İbn Bibi'de geçen Gıyaseddin Keyhüsrev'e ait olan şürde bu açık açık ifade edilmiştir:

Sonunda bahtımız açıldı, ülke baştan başa kurtuluşa erdi.

Ülke bizim ve sizin emri altındadır. Dünyada bizim adımız ve sizin arzunuz hakimdir.

Bizim davamızın üstünlüğünden dostlarımız etrafımıza toplandı.

Haberin olsun senin yerin artık burası. Başında çamur da olsa onu burada yıka¹⁹.

Gıyaseddin Keyhüsrev bu yapılandırmayı dört ayak üzerine oturtmuştur. Birincisi oğullarını eski Türk geleneklerine uyarak Tokat ve Malatya'ya melik olarak göndermiştir. Malatya bölgesi İran kültürünün ve nüfuzunun yoğun olduğu bir yerdir. Mecdüddin İshak'ında Malatya'da nüfuzu vardır. Sultan böylece bu bölgedeki İran nüfuzunu Selçuklu devletinin bünyesinde eritmek ve kazanmak istemiştir²⁰. Malatya'yı büyük oğlu İzzeddin Keykâvus'un idaresine vermiş ve Şam'dan dönen Şeyh Mecdüddin İshak'ı da eğitim ve öğretimini tamamlamak üzere onunla birlikte göndermiştir (1205). Mecdüddin İshak'ın İzzeddin Keykâvus'un hocası olması, onun Malatya'ya melik olmasıyla ilgili olmalıdır²¹. Gıyaseddin Keyhüsrev babasının yaşadığı acı tecrübeden gerekli dersi çıkarmış şehzadelere tıpkı vassal bir melik gibi yetkiler vermemiş, onlara birer vali gibi kendi adına idare hakkı tanımıştır²². Or-

¹⁸ M. Bayram, "Selçuklu Devlet Yapısının Şekillenmesi" *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003, s. 32-49.

¹⁹ *İbn Bibi*, s. 93, trc. I, s. 112.

²⁰ Bayram, *Devlet Yapısı*, s. 8.

²¹ *İbn Bibi*, s. 93, trc. I, s. 111; S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, Ankara 1997, s.19; W. Duda, *Die Selschukengeschichte des İbn Bibi*, Copenhagen 1959, s. 43.

²² İ. Artuk, "Alaeddin Keykubâd'ın Meliklik Devri Sikkeleri", *Belleten*, 44/1980, s. 266; Turan, *a.g.e.*, s. 276.

tanca oğlu Alaeddin'i de Türkmenler'in yoğun olduğu ve Danişment ili diye anılan Tokat'a Melik olarak göndererek devlet idaresinde bu iki kesim arasında denge sağlanmaya çalışılacaktır²³. Sultan'ın bu yapılanmada Şeyh Mecdüddin İshak'ı da çok iyi kullandığını söylememiz gerekir. Ancak Mecdüddin İshak'ın görevi bununla bitmeyecek, Sultan Gıyaseddin onu İslâm dünyası ile ilişki kurmak, Sultan'ın culûsunu Abbasî Halifesi en-Nâsır Li Dinillah'a bildirmek üzere diplomat olarak Bağdat'a gönderecektir²⁴. Bu arada Mecdüddin İshak Malatya'da iken oğlu dünyaya gelecek adını da Muhammed Sadreddin koyacaktır (1209)²⁵.

Fütüvvet Teşkilatı ve Temsilcilerinin Anadolu'ya Gelmesinde Mecdüddin İshak'ın Rolü

O dönemde 34. Abbasî Halifesi en-Nâsır Li Dinillah, bütün İslâm dünyasındaki fütüvvet birliklerini kendi manevî ve siyasî otoritesi altına birleştirerek İslâm dünyası çapında bir fütüvvet teşkilâtı kurmuş bulunuyordu²⁶. Böylece Abbasî halifeliğinin eski siyasî ve dinî nüfuzunu sağlamak istemiştir. Şeyh Şihabeddin es-Sühreverdi'ye²⁷ teşkilatın yönetmeliği demek olan bir "fütüvvet-nâme" düzenletmiştir²⁸. Bu fütüvvet-nâme de teşkilât mensuplarının uymaları gereken âdab erkân belirlenmiş, yapılacak tören ve merasimler açıklanmıştır. Nâsır- Li Dinillah, İslâm dünyasındaki bütün Sultanları ve beyleri bu teşkilata girmeye çağırmıştır. Şeyh Mecdüddin İshak Bağdat'tan Anadolu'ya gelirken Fütüvvet temsilcilerini de yanında getirmiştir. Bunlar Evhadüddin Hamid el- Kirmanî, Nasîrüddin Mahmud el- Hoyî (Ahi Evren)dir. Evhadüddin Hamid el-Kirmanî'nin Anadolu'daki Fütüvvet teşkilatına mensup şeyhlerin lideri olarak (*Şeyhu's-Şuyuhu's-Rum*) Anadolu'ya geldiğini menâkıp-nâmesinden biliyoruz²⁹. Mecdüddin İshak, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in devlet yapılanmasında hem önemli rol alarak hem de Anadolu'ya

²³ Bayram, "Devlet Yapısı", s. 37; Turan, *a.g.e.*, s. 238.

²⁴ İbn Bibî, s. 93, trc. I, s. 113; Koca, *a.g.e.*, s. 20; Bayram, *Ahi Evren Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s. 27; aynı yazar, *Devlet Yapısı*, s. 37.

²⁵ Mehmet Eren, "Sadreddin Konevî Zâviyesi ve Fâtiha Tefsiri," *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, sayı: 7, s. 431.

²⁶ F. Teaschner, "İslam Ortaçağında Futuvve" *İktisat Fak. Mec.*, XVI, 13-14; Bayram, *Ahi Evren*, s. 24-25.

²⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIII, 273.

²⁸ Teaschner, *a.g.m.*, s. 25; Bayram, *Ahi Evren*, s. 25.

²⁹ Bayram, *Şeyh Evhadüddin Hamid el- Kirmanî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005, s. 14 (bkz. 29- 30. hikaye).

bu âlimleri getirerek fütüvvet teşkilatının Anadolu'da yaygınlaşmasına, yani Ahilik teşkilatının kuruluşuna vesile olmuştur.

Şeyh Mecdüddin İshak, Bağdat'daki görüşmelerinde Türkiye Selçuklu Devleti ile Abbâsî Halifeliği arasında siyasî kültürel anlaşmaların gerçekleştirilmesinde ön ayak olduğu bu görevinden döndükten sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Mecdüddin İshak o yıl (601/1205) Bağdad'dan hacca gitmiş hac dönüşü Mekke'de bulunduğu dostlarından, Şam'dan tanıdığı arkadaşı Evhadüddin Hamid el- Kirmanî, Nasîrüddin Mahmud el-Hoyî'den başka Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Ebu'l-Hasan Ali el-İskenderanî, Cemalüddin el- Vasıtî, Ebû Ca'fer Muhammed el-Berzaî, gibi daha bir çok ilim ve fikir adamlarını Anadolu'ya celbetmiştir³⁰. Bu zevatlardan birçoklarının Malatya'da ikâmet etmelerini ve Malatya'nın büyük bir ilim merkezi olmasını sağlamıştır³¹.

Mecdüddin İshak, Muhyiddin İbnü'l Arabî ile yakın dosttur. Bu dostluğun Endülüs'ten gelen bağ olması da mümkündür. İbnü'l-Arabî "Muharatü'l-Ebrar" adlı eserinde; "Anadolu'dan (Biladu'r-Rum) adı İshak bin Muhammed olan arkadaşım bana mektup yazdı" diyerek onun mektubuna "Ey İshak, kardeşinden sağlam bir nasihat işit, Sultanlara yakınlık sana gürur vermesin" diye başlayan bir manzume ile cevap yazmıştır. İbnü'l- Arabî, Mecdüddin İshak bin Muhammed'in devlet hizmetlerinde Sultanın yakın arkadaşı olduğunu da kaydetmiştir³². Bu mektuptan sonra iki arkadaş 1204 yılında Hac'da buluşup beraberce Bağdat'a, sonra da Anadolu'ya, Konya'ya gelecekler, hatta Sultan Gıyaseddin, İbn Arabî'ye 100.000 akçelik bir ev hediye edecek, o da bu evi ihtiyaç sahibi bir dilenciye bağışlayacaktır³³. İbn Arabî *Risâletü'l-Envâr* adlı eserini Konya'da yazacaktır³⁴. Daha sonra Mecdüddin İshak'ın Melik İzzeddin ile beraber Malatya'ya gitmesi üzerine İbn Arabî de Malatya'ya gidecektir. Hatta burada tekrar gözden geçirdiği *Futuhât-ı Mekkiye* adlı eserinde İzzeddin Keykavüs'a bazı nasihatlar yapacaktır³⁵. Yaptığı nasihatlardan bazıları şunlardır "Hristiyanlar; ma-

³⁰ İbn Bibî, s. 93, trc., I, s. 1, 12-113; Bayram, *Ahi Evren*, s. 28-29.

³¹ Bayram, "Sadrüddin Konevi Kütüphanesi ve Kitapları", *Türkiye Şelçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003, s. 192.

³² İbn Arabî, *Muhazerat el Ebrar ve Musamerat el Ahyar*, Konya Yusufâğa Ktb. nr. 546, yp 145a, 145b.

³³ E. Cebecioğlu, "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-I)*, yıl: 9 [2008], sayı: 21, s.15.

³⁴ Aynı yer

³⁵ İbn Arabî, *Futuhâtü'l-Mekkiye* (nşr. Osman Yahya - İ. Medkur) IV, 1972, 460, 547, 604; M. Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî", *DİA*, XX, İstanbul 1999; s. 512, 513; Cebecioğlu, a.g.m., s. 15.

nastır, kilise vs. inşa etmemeli, şanlı hafif çalınalı, kıyafetleri Müslümanlara benzememeli, haçlarını göstermemeli" idi. Muhyiddin İbnü'l- Arabî, birçok eserlerini Malatya'da telif etmiştir³⁶. Bu eserlerin kendi el yazısıyla olan bazıları gene Sadreddin Konevî'den intikal ederek günümüze gelmiştir. Mecdüddin İshak ölünce dul kalan eşi yani Sadrüddin Konevî'nin annesini İbnü'l-Arabî kendi nikahına almıştır.³⁷ Bugüne kadar menakıb-namelerdeki bu rivayet şüphe ile karşılanmaktaydı³⁸. Ancak Sadru'd-Din Konevî'yi iyi tanıyan ve çağdaşı olan "Menakıb-ı Evhadü'd-Din-i Kirmani" adlı eserin yazarı, Konevî'den bahsederken "Sultanlar muallimi Mecdü'd-Din İshak'ın karısı olan Sadru'd-din Konevî'nin annesi, Muhyi'd-din İbnü'l-Arabî'nin taht-ı nihahında olduğundan Konevî onun (İbnü'l Arabî) hizmetinde bulunduğu sıralarda"³⁹ tabirini kullanmakta ve böylece sözünü ettiğimiz şüphe ve ihtiyata mahal bırakmamaktadır.

Diplomat olarak Bağdad'a gidiş ve dönüşlerinde devrinin ünlü bilginlerinden İbnü'l-Esir kardeşlerle yani muhaddis Mecdüddin İbnü'l-Esir, tarihçi İzzü'd-din İbnü'l-Esir ve Hukukcu Ziyüddin İbnü'l-Esir ile tanışmış, kezâ İbnü'l-Cevzî ve oğlu Ali bin Abdurrahman⁴⁰ ile de tanışmış ve onların bazı eserlerini de Malatya'ya getirmiştir. Bu eserlerden birçokları Sadreddin Konevî'den intikâl etmiş ve bugün Konya Yusufaga Kütüphanesinde bulunmaktadır.⁴¹ Bazıları müelliflerinin el yazılarıdır.

Sultan Gıyaseddin 1211 de şehit olunca⁴² oğullarından Malatya meliki İzzeddin'in tahta geçmesinde vezir Muhammed el- Gazi Malatî ile Mecdüddin İshak'ın büyük rolü olmuştur⁴³. I. İzzeddin Keykavus'un iktidarı zamanında (1211-1220) Mecdüddin İshak, en yüksek seviyede devlet himayesinde, Sultan katında büyük bir itibara sahip bulunuyordu. To-

³⁶ Muhyiddin Ebu'l- Muzaffer, *Fetava-yı hindiyât*, Konya Yusufaga ktb. nr. 4688, yp. 43a, 104b.

³⁷ M. Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî", *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 493; Bayram, *Menakıb*, s. 167 (27. hikaye).

³⁸ N. Keklik, *Sadru'd-Din Konevî'nin Felsefesinde Allah, Kainat ve İnsan*, İstanbul 1967, s. 12.

³⁹ Bayram, *Menakıb*, s. 167 (67. Hikaye); M.A. Hacıgökmen, 'Anadolu Selçukluları Zamanında Sadru'd-Din Konevî'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı' *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa.10/Güz 2001, s. 42.

⁴⁰ A. Özyayın, "İbnü'Esir" *DİA*, XXI, İstanbul 2000, 26; J. R. Strayer, "Athir (İbn Al), *Dictionary of the Middle Ages*, I, New York 1998, s. 630.

⁴¹ Bayram, "Konevî Kütüphanesi", s. 190-199.

⁴² *İbn Bibi*, s. 107, trc., I, s. 127; Müneccimbaşı, *Camiüddüvel* (nşr.ve trc. Ali Öngül), II, İzmir 2001, s. 39; Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman-şah Dönemi ve Selçuklu Tarihi 1192-1211* Ankara 2006, s. 137.

⁴³ Turan, *a.g.e.*, s. 293.

kat Meliki Alaeddin Keykubad, kardeşi I. İzzüddin Keykavus'a karşı ayaklanmıştı⁴⁴. Bu iki kardeşin taht mücadelesinde I. İzzeddin Keykavus galip gelmiş ve kardeşi Alaeddin Keykubad'ı Ankara'da yakaladıktan sonra öldürmek istemiştir. Fakat hocası Mecdüddin İshak buna engel olmuş ve Alaüddin Keykubad'ın Malatya yakınlarındaki Minşar kalesinde hapsedilmesini sağlamıştır⁴⁵. Mecdüddin İshak bu dönemde Türkiye Selçuklu Devletinin kültürel politikasını yönlendiren en etkili kişidir. Sultan İzzeddin'in tahta çıkışını bildirmek ve Fütüvvet teşkilatına girişini sağlamak için Bağdat'a elçi olarak gönderilmiştir.⁴⁶ Onu memnuniyetle karşılayan halife Nâsır Li Dinillah kıymetli misafirine büyük ikramda bulunmuştur. Fütüvvet Teşkilâtının "Şuyûhu's-şuyûh"u Şeyh Ebu Hafs Ömer es-Sühreverdi (öl.632/1234) ile görüşmüştür. Halife Sultan İzzeddin'in Fütüvvet teşkilatına kabulünü bildiren bir fütüvvet-name (*Kıtab-ı fütüvve*) kaleme almıştır. Fütüvvet teşkilatının sembolü olan "*fütüvvet şalvarı*" ile "*fütüvvet-nâme*"yi sultana ulaştırmak üzere Şeyh Mecdüddin İshak'a teslim etmiştir.⁴⁷ Halife Sultan için ayrıca "*saltanat menşuru*" tülbende sarılmış bir "*sarık*" (İmame), "*davul çomakı*" (*mukarra'a*), "*altın yıldızlı gerdanlık ve at başlığı*" (*tok u ser fesar-ı zer ne fesar*) ve "*süslü eğir takımı*" (*süruç çün mürevviç murassa*) gibi hâkimiyet sembolleri hazırlattı ve çeşitli hediyelerle Şeyh Mecdüddin İshak'ı Anadolu'ya uğurladı.⁴⁸ Bütün bunlardan Şeyh Mecdüddin İshak'ın Sultan İzzeddin'in fütüvvet teşkilatına girişini sağlamak amacıyla gittiğini söyleyebiliriz. I. Gıyaseddin gibi oğlu I. İzzeddin'i de fütüvvet teşkilatına girişine aracılık eden kişi şeyh Mecdüddin'dir. Böylece fütüvvet temsilcileri, yani şeyh Evhadüddin-i Kirmanî'nin bağlıları (Evhadîler) Anadolu'nun her yerine dağılacak, kurdukları zaviyelerle Ahilik teşkilatının temellerini atacaklardır. Sultan İzzeddin ve Alaeddin'in yaptığı fetihler Anadolu'da huzuru ve asayiş sağlayacak, ticareti geliştirecek ve ticaretin içinde ahiler bizzat bulunacaktır. Böylece Ahilik teşkilatı esnaf teşkilatı haline gelecektir. İşte bu kurumun Anadolu'ya gelmesine burada teşkilatlanmasına ve dolayısıyla esnaf teşkilatı haline gelmesine dolaylı olarak Mecdüddin İshak vesile olmuştur diyebiliriz.

Sultan İzzeddin seferlerinde Şeyh Mecdüddin'i yanında götürmüştür. Onun nasihatlarına itibar etmiştir. Aynı zamanda Şeyh Mecdüddin'in en yakın arkadaşı dostu Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî de Sultan

⁴⁴ *İbn Bibi*, s. 114-115, trc., I., s. 135; Koca, *I. İzzeddin*, s. 22-23.

⁴⁵ *İbn Vasil*, III, s. 218.

⁴⁶ *İbn Bibi*, s. 155, trc., I., s. 175; Koca, *I. İzzeddin*, s. 97.

⁴⁷ Koca, *a.g.e.*, 64.

⁴⁸ *İbn Bibi*, s. 156-157, trc., I. s. 176-177; Koca, *I. İzzeddin*, s. 65.

İzzeddin'i Malatya'da melik iken tanımış, ona mektuplarla nasihatlerde bulunmuş, moral vermiş, zaferi için dua ettiğini söylemiştir⁴⁹. Mesela Antalya kuşatması sırasında gördüğü rüya ile şehri alacağını ona bir mektupla bildirmiş, onu bu hususta cesaretlendirmiştir⁵⁰. Hatta nasihatlarını içeren bir mektup göndermiştir⁵¹. Bütün bunlar Mecdüddin İshak'ın sayesinde olmuştur. Mecdüddin İshak, İbn Arabî'yi Anadolu'ya getirmeseydi, İbnü'l-Arabî'nin Sultan İzzeddin'i yakından tanınması, Anadolu'ya gelmesi mümkün olmazdı.

Mecdüddin İshak, Alaeddin Keykubat'ın saltanatın ilk yıllarında Malatya'dadır. Onun Alaeddin Keykubad döneminde biraz geriye çekildiği söylene de bu doğru değildir. 1221 yılı içinde 34. Halife en-Nasır'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilâtının "Şuyûhu's-şuyûh"u Şeyh Ebu Hafs Ömer es-Sühreverdi (öl.632/1234) Sultan Alaüddin Keykubad'a Halifenin Fütüvvet libasını kuşatmak için Anadolu'ya gönderdiğinde⁵², bu işi dostu Mecdüddin İshak ile birlikte yapmayı plânlamışlardır. Çünkü I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Anadolu'ya fütüvvet temsilcilerini getiren, I. İzzeddin Keykavus'un resmen fütüvvet teşkilatına girişini sağlayan kişi olarak, fütüvvet temsilcileri ile birlikte Malatya'ya gelen Ömer es-Sühreverdi'nin, Mecdüddin İshak'la birlikte Konya'ya gitmek istemesi anlaşılır bir şeydir. Ne var ki, onun Malatya'da fütüvvet temsilcilerini karşılayamayacak kadar hasta olduğunu söylememiz gerekir. Ömer es-Sühreverdi Malatya'da biraz oyalanmış, Mecdüddin İshak'ın ayağa kalkmasını beklemiştir. Fakat Şeyh Mecdüddin İshak'ın iyileşmesi mümkün olmayınca Fütüvvet erbabı kişilerden müteşekkil kalabalık heyet Konya'ya hareket etmiştir. Hatta bu elçilik heyetine "Mirsadu'l-Ibad" müellifi "Necmeddin Dâye" veya "Necm-i Razi" lakaplarıyla meşhur, Necmeddin Ebu Bekr b. Muhammed (ö.654/1256) de katılır. O da bu heyetle birlikte Konya'ya gelecektir⁵³. Bu kalabalık heyet, Mecdüddin İshaksız Konya'ya gelir. 78 yaşındaki yaşlı Sühreverdi, Sultan Alaeddin'e Konya'da Fütüvvet libasını giydirmiştir⁵⁴. Mecdüddin İshak ise bu günlerde vefat etmiş olmalıdır(1221).

618/

⁴⁹ Ahmet Ateş, "Muhiddin Arabî", *İA*, VIII, Eskişehir 2001, s. 539; Koca, *I. İzzeddin*, s. 98.

⁵⁰ Ateş, a.g.m., s. 538.

⁵¹ Aksarayî, *Musameretu'l-Ahbar*, (tr. M. Öztürk), Ankara 2000, s. 265-270.

⁵² *İbn Bibî*, s. 231-235, trc., s. 249-253; Turan, *Türkiye*, s. 330; a.mlf. "Keykubat I", *İA*, VI, 647; Taeschner, a.g.m., s.18.

⁵³ Ebu Hafs Şihabuddin Sühreverdi, *Avârifü'l-Maârif (Tasavvufun Esasları)*, (trc. H. Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz), İstanbul 1990, s. XVII-XVIII.

⁵⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi'l-tarih*, XII, (trc. A. Özeydin), İstanbul 1987, s. 401; Taeschner, a.g.m., s. 13.

Sonuç olarak, Şeyh Mecdüddin İshak I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. İ. Keykavus'un hocası ve danışmanı olmuş Türkiye-Selçuklu Devletinin siyasetine yön vermiş önemli bir şahsiyet olarak görüyoruz. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatında Selçuklu devletini yapılandırma işine girdiğinde Şeyh Mecdüddin İshak'ın önemli bir rol aldığını biliyoruz. Bunun için diplomat olarak Bağdat'daki görüşmelerinde Türkiye Selçuklu Devleti ile Abbasî Halifeliği arasında siyasi kültürel anlaşmaların gerçekleştirilmesinde ön ayak olduğu bu görevinden döndükten sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. O Bağdat'ta bulunduğu sırada dönemin önemli âlimleri ile görüşmüş, onların Anadolu'ya gelmesini sağlamıştır. Bu âlimlerin bir kısmının Konya ve Malatya'ya yerleşmesini temin etmiş, buralar ilmi câzibe merkezi haline gelmiştir. Aynı zamanda onların bazı eserlerini de Anadolu'ya özellikle Konya ve Malatya'ya getirmiştir. Bu eserlerden birçokları Sadrüddin Konevî'den intikâl etmiş olup bugün Konya Yusufiye Kütüphanesinde bulunmaktadır. Hatta bu eserlerin birçoğu müelliflerinin el yazıdır. Bu eserlerin "Sema" ve "Kıraat" kayıtlarından özellikle Malatya'da yoğun bir ilmi faaliyetin mevcut olduğunu görüyoruz. Mecdüddin İshak'ın yaptığı en önemli işlerden birisi de yukarıda bahsettiğimiz gibi en-Nâsir Li Dinillah'ın İslâm dünyasının birlikteliği için yeniden ihya ettiği Fütüvvet teşkilâtı temsilcileri olan Evhadüddin-i Kirmani ve Şeyh Nasiruddin Mahmud'u getirmiş olmasıdır. Böylece Anadolu'da Türklerin kurduğu en önemli teşkilat olan Ahilik teşkilatının kurulmasına dolaylı da olsa vesile olmuştur diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, *Musameretu'l- Ahbar*, (tr. M. Öztürk), TTK yay., Ankara 2000.
- Alptekin, Çoşkun, "Atabey" *DİA*, IV, İst. 1991.
- Ateş, Ahmet, "Muhiddin Arabi" *İA*, VIII, Eskişehir 2001.
- Artuk, İbrahim "Alaeddin Keykubâd'ın Meliklik Devri Sikkeleri", *Belle-ten*, 44/1980.
- Anonim Selçukname *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, III, (yay. ve çev. F.N. Uzluk) Ankara, 1952.
- Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev*, TTK yay., Ankara 1997.
- Bayram, Mikâil, *Ahi Evren Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1997.
- Bayram, Mikail, "Selçuklu Devlet Yapısının Şekillenmesi" *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar* Konya 2003.

- Bayram, Mikail, *Şeyh Evhadiiddin Hamid el- Kırmanî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005.
- Bayram, Mikail, "Sadrüddin Konevi Kütüphanesi ve Kitapları", *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003.
- Ebu'l Ferec *Ebu'l Ferec Tarihi*, (çev. Ö.R. Doğrul) II, TTK. Yay. Ankara 1950.
- Eren, Mehmet "Sadreddin Konevî Zâviyesi ve Fâtıha Tefsîri," *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, sayı: 7.
- Cebecioğlu Etem "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (560/1165 638/1240)Hayatı ve Eserleri", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, yıl: 9 [2008], sayı: 21.
- Duda, W., *Die Selschukengeschichte des Ibn Bibi*, Copenhagen 1959.
- İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l- Haleb min Tarihi Haleb*, III, (nşr. Sâmî ed- Dehan, III, Dumaşk 1951.
- İbn Arabî, *Muhâdaratü'l-ibrâr ve müsamemetü'l-ahyâr*, Konya Yusufâğa Ktb. nr. 546.
- İbn Arabî, *Futihatü'l-Mekkiye* (nşr. Osman Yahya-İ. Medkur) IV, 1972.
- İbn Bibi, *El- Evâmîrü'l- Alaiyye fi'l-Umuri'l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N.Lugal) Ankara 1957.
- İbn Bibi, *El- Evâmîrü'l- Alaiyye fi'l-Umuri'l- Alaiyye (Selçuk-nâme)*, (çev. M. Öztürk), I-II, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1996.
- İbnü Vasil, *Müferricü'l- kürub fi Ahbari beni Eyyub* (Nşr. Cemaleddin eş-Seyyal) III-IV, Kahire 1953.
- İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-tarih*, XI-XII, (trc. A. Ağırakça- A. Özaydın), İstanbul 1987.
- İbn Kesir, *el- Bidâye ve'n-nihaye*, (çvr. M. Keskin), XIII., İstanbul 1995.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Anadolu Selçukluları Zamanında Sadrüd-Din Konevî'nin Türkmen İsyanlarına Bakışı" *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa.10/Güz 2001.
- Kaya, Selim I. *Gyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman-şah Dönemi ve Selçuklu Tarihi 1192-1211*) TTK yay., Ankara 2006.
- Keklik, Nihat *Sadrü'd-Din Konevî'nin Felsefesinde Allah, Kainat ve İnsan*, İstanbul 1967.
- Koca, Salim *Türkiye Selçukluları Tarihi (Malazgirt'ten Miryokefalon'a(1071-1176)*, II., Çorum 2003.

- Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, TTK Yay., Ankara 1997.
- Kılıç, M. Erol, "İbnü'l-Arabî", *DİA*, XX, İstanbul 1999.
- Michel le Syren, *Cronique de Michel le Syrien*, III, (Fr. Çev. J. B. Habot, Paris 1905.
- Muhyiddin Muzaffer, *Fetevâ-yı hindiyat*, Konya Yusufâğa ktb. nr.4688.
- Müneccimbaşı, *Camiüddüvel* (nşr.ve trc. Ali Öngül), II, İzmir 2001.
- Musa Sadri *Sadru'd-Din Konevî Menakıp-nâmesi*, Es'ad Ef. Ktb. nr. 1753.
- Özaydın, A. Kerim, "İbnü'Esir" *DİA*, XXI, İstanbul 2000.
- Sahih Ahmed Dede, "Mecmuatü't- Tevarihî'l- Mevleviyye" (Nşr. Cem Zorlu), Konya 1992.
- Sühreverdî, Ebu Hafs Şihâbuddin, *Avârifü'l-Maârif-Tasavvufun Esasları*, (trc. H.Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz), İstanbul 1990.
- Strayer Joseps R., "Athir (Ibn Al)", *Dictionary of the Middle Ages*, I, New York 1998.
- Taeschner, Franz, "İslam Ortaçağında Futuvve" *İktisat Fak. Mec.*, XVI/ 13-14.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 7. Baskı, Bogaziçi Yay., İstanbul 1999.
- Turan, Osman, "Keykubat I", *İA*, VI., MEB Yay., Eskişehir 2001.